

družja umjetnosti, jer se ništa ne može oduprijeti njezinu oblikotvornom i stvaralačkom procesu. Umjetnost nikada nije izvan povijesti. Ona je povijest sama." (61)

II.

Apstrahirajuća funkcija masovnih medija u nadilaženju je zatvorenih sredina i otvaranju najširih vidokruga, ali i rasprostiraju konkretnih sadržaja pojedinih sredina. Svijet se, zahvaljujući masovnim medijima, pretvara u globalno selo, kao konzistentnu komunikaciju cjelinu (multiplicirana "ruralna konkretnost" u svjetskim razmjerima).

Postmoderne tendencije dolaze do osobitog izražaja u komuniciranju. U tom sklopu Tena Martinić ispituje mogućnosti korespondencije među subjektima u tom prostoru. Zahtijeva li svako područje vlastiti diskurs, te je li on zasebna cjelina ili je moguća njihova interferencija, teorijski je problem. Suodređivanje upućuje na heteromorfiju tih cjelina i na interdisciplinarnost u istraživanju. O tome Tena Martinić iznosi Habermasovo i Lyotardovo stajalište.

Mondijalizacija kulture začijelo je najizrazitija uloga televizije, koja pripočavanjem stvara nove kulturne vrijednosti. Svojom komunikacijskom funkcijom televizija postavlja pitanje o mogućnosti prenošenja određenih sadržaja drukčijim kodom negoli ga imaju sami po sebi (tako, npr., primat vizualnog u televiziji zahtijeva da se na njezin svojevrsan način javnosti prikaže knjigu ili neko drugo postignuće). I za recepciju filma televizija postavlja vlastite zahtjeve. Riječ je o osebnom hermeneutičkom problemu, o svrstavanju određenih informacija u zajedničku grupu. Autorica piše o suodnosu između novinskih informacija i konteksta u kojem one nastaju i funkcioniraju.

Lasswell govori o tendenciji vladajuće elite da sustavom informacija što ih pruža javnosti putem masovnih medija oblikuje "prosječan tip", kao osn-

ovu stabilnosti političkog funkcioniranja i društveno mjerilo takvih odnosa. Autorica piše o sociodinamičkoj teoriji radija i televizije Abrahama Molesa. Bavčci se suodnosom masovnih medija i kulture, Moles smatra da radio i televizija oblikuju mozaičku, naizgled inkonzistentnu kulturu. Kulturni proces može biti "naddetermi-niran" ili autonoman. Nasuprot doktrinama po kojima je uloga masovnih medija da budu funkcija određene koncepcije (političke ili ekonomske), sociodinamička teorija inzistira na neprestanom preispitivanju značenja masovnih medija i kulture u njihovom međusobnom uvjetovanju.

Knjiga Tene Martinić, u kojoj ona inzistira na komuniciranju zasnovanom na čovjekovoj autonomiji i profesionalnoj korektnosti, polazište je i osnova za sociološko i filozofsko razmatranje masovnih medija i kulture.

Vinko Grgurev

Recenzija

J. David Gillespie

*Politics at the Periphery:
Third Parties in Two-Party
America*

University of South Carolina
Press, 1993.

Stranački sustav Sjedinjenih Američkih Država smatra se dvostranačkim. Razlog je tome činjenica da u Americi samo dvije glavne političke stranke (Demokratska i Republikanska) imaju šanse pobijediti na predsjedničkim izborima, tj. osvojiti većinu zastupničkih mjesta u jednom ili oba doma Kongresa. Ta dvostranačka shema ide tako daleko da je ulazak u Kongres kandidata koji ne pripadaju jednoj od dvije glavne stranke rijedak i neočekivan slu-

čaj. Ipak, u Americi ne postoje samo dvije političke stranke. Uz Republikansku i Demokratsku stranku djeluje više od pedeset manjih stranaka, koje se općenito nazivaju "trećim strankama." Bez obzira na to što treće stranke nemaju realnih šansi za ostvarenje značajnijih izbornih uspjeha, o njima je do danas dosta pisano, a njihov historijat, ideologija i politički programi američkim su politolozima dobro poznati. Prisutnost trećih stranaka u političkom životu SAD-a nije ni beznačajna ni nova — one u Americi djeluju od 1820. godine. Uzme li se u obzir povijest Republikanske stranke (mnogi smatraju da je ona nastala kao treća stranka, koja je 1854. godine "uskočila" na mjesto stranke Whigovaca), može se reći da treće stranke u pojedinim povijesnim trenucima mogu odigrati značajnu ulogu. Izvan granica SAD-a proučavanju marginalnih američkih političkih stranaka poklanja se svakako premalo pažnje pa su one, za razliku od dvije velike stranke, široj svjetskoj znanstvenoj javnosti nedovoljno poznate. Stoga bi literatura, koja se bavi pitanjem američkih trećih stranaka, trebala europskim politolozima biti posebno zanimljiva.

Jednu od najpotpunijih i najopsežnijih studija trećih stranaka u SAD-u predstavlja upravo knjiga J. Davida Gillespiea¹, *Politics at the Periphery: Third Parties in Two Party America*. Objavljena u nakladi Sveučilišta Južne Karoline 1993. godine, ova je knjiga sigurno najznačajnije djelo o američkim trećim strankama nakon Kruschkeove "Enciklopedije trećih stranaka" iz 1991. godine (Earl, R. Kruschke, *Encyclopedia of Third Parties in the United States*, Santa Barbara, Calif.: ABC-CLIO, 1991.). Citirajući Henryja Davida Thoreaua na početku knjige, "Ako čovjek ne ide ukorak sa svojim drugovima, možda je to zato što čuje drugog

bubnjara. Dozvolite mu da korača uz glazbu koju čuje, bez obzira na to u kojem je taktu ili koliko je drukčija." Gillespie ističe da je ova knjiga posvećena upravo onim ljudima, koji se iz nekog razloga ne žele prikloniti jednoj od dvije dominantne političke stranke, te se na izborima opredjeljuju za neku od marginalnih trećih stranaka. Opširnim izlaganjem historijata i ideologija američkih trećih stranaka, autor nastoji odgovoriti na pitanje: koji ljudi i zašto glasuju za marginalne stranke, koje su im motivacije te koga uopće takve stranke predstavljaju? Jedno od mogućih objašnjenja za postojanje trećih stranaka je ideološka razlika između dvije velike stranke, na jednoj, i najvećeg broja malih stranaka, na drugoj strani. Republikanska i Demokratska stranka nisu ideološki obojene, njih se često uspoređuje s kišobranom koji ispod sebe okuplja različite kategorije birača. Stoga se one mogu smatrati pragmatičnima: "...glavne stranke su u duši i tijelu pragmatične". One teže onome što filozof politike Glenn Tindler naziva "politikom pogodnosti" (str. 4). Ostale (treće) stranke moguće je podijeliti na puritističke (purists) i pragmatičke. Za puritističke stranke može se reći da više vole biti u pravu nego pobijediti na izborima. Prema tome, treće su stranke zapravo više povezane s ideologijom, nego što su to dvije glavne stranke.

Preuzimajući Keyovu podjelu trećih stranaka², Gillespie razlikuje doktrinarne stranke s kontinuitetom (continuing doctrinal parties) od stranaka kratkoga vijeka (short-lived parties). No, za razliku od Keya, Gillespie ovu podjelu ne drži dovoljnom, pa uvodi još jednu kategoriju — druge značajne nenacionalne stranke (non-national significant other), kojom nastoji obuhvatiti lokalne stranke s biračkom bazom u pojedinim

¹J. David Gillespie profesor je političkih znanosti na Presbyterian Collegeu, SAD.

²V. O. Key, Jr., *Politics, Parties, and Pressure Groups*, 5th ed., Thomas Y. Crowell, New York, 1964., str. 225.

saveznim državama. Osnovne karakteristike doktrinarnih stranaka jesu doktrinarna utemeljenost (politički program utemeljen na određenim političkim idejama) i postojanje kroz jedan duži vremenski period. Osnovna motivacija ovih stranaka, smatra Gillespie, nije izborna pobjeda, već predanost stranačkoj ideologiji: "...stabilnost i kontinuitet ovih stranaka, u većoj su mjeri rezultat vjerne predanosti njihovih aktivista stranačkoj doktrini ili vjeri nego nade u izbornu pobjedu" (str. 10). Stranke kratkoga vijeka "obično nastaju ili kao pokreti ekonomskoga protesta ili kao frakcije jedne od glavnih stranaka" (str. 11). Ove stranke imaju jednu zajedničku osobinu — nemogućnost opstanka na političkoj pozornici duže vremena. Što se tiče treće kategorije — drugih značajnih nenacionalnih stranaka — može se ustvrditi da se radi o strankama, koje su u pojedinim dijelovima SAD-a značajni politički čimbenici, dok im je prisutnost na nacionalnoj razini nezamjetna.

Dvije glavne američke stranke, Demokratska i Republikanska, predstavljaju široke, ideološki nedefinirane političke organizacije, bez stroge stranačke stege i formalnoga članstva, koje u osnovi odgovaraju poznatom Duvergerovom pojmu *cadre parties* (okvirne stranke). One se razlikuju od većine europskih stranaka, koje djeluju u drukčijim političkim uvjetima. Američke marginalne ili "treće" stranke po svojem ustrojstvu su puno sličnije europskima, nego što su to dvije glavne stranke — one najčešće imaju formalno članstvo, stranačku ideologiju i politički program (posebno doktrinarnu stranke). Postojanje trećih stranaka u okviru dvostranačkog sustava, kakav postoji u Americi, dokazuje da široka politička platforma Republikanske, odnosno Demokratske stranke u osnovi ipak nije dovoljno potpuna da bi obuhvatila sve segmente američkoga društva, te dala odgovarajuću izbornu alternativu svim kategorijama birača. Treće se stranke stoga često predstavljaju kao načelne

alternative nepragmatiskim glavnim strankama" (str. 13). Gillespie, također, ističe da pojedini autori (primjerice, Epstein) postojanje trećih stranaka u dvostranačkom sustavu smatraju disfunkcionalnim.

Tipične definicije političkih stranaka često su, po mišljenju autora, neprimjerene za opisivanje američkih marginalnih stranaka. No, najveći se nedostatak klasičnih definicija političkih stranaka odnosi na mišljenje da političke stranke (za razliku od, npr., interesnih grupa) za cilj imaju osvajanje vlasti putem izbora. Jasno je da stranka, koja realno ne može računati na više od nekoliko postotaka glasova na nacionalnoj razini, ne može u planu imati osvajanje vlasti. Marginalne stranke imaju, dakle, drugu vrstu motivacije za političko djelovanje. Gillespie stoga predlaže jednu širu i sveobuhvatniju definiciju političke stranke: "Udruženje koje sebe naziva strankom treba smatrati strankom" (str. 14). Iz toga možemo izvući zaključak da su marginalne političke stranke u SAD-u po mnogočemu slične interesnim grupama: "Kao i interesne grupe, i treće stranke naginju tome da budu bolje u artikuliranju interesa nego u skupljanju interesa" (str. 14).

Pojedine se marginalne stranke usredotočuju na tako uske i strogo definirane interese da se približavaju grupama specijaliziranim za specifične interese. Razlika ipak postoji. Interesne grupe formalno ne nominiraju kandidate na izborima, dok marginalne stranke to rade, iako bez većih nada u izborni uspjeh. Otud Gillespie izvodi određenu definiciju treće stranke: "Treća stranka je organizirani skup vođa, članova i pristalica koji: (1) deklarira se kao stranka; (2) artikulira zapažene interese svojih pristalica; (3) ističe te interese prema američkom političkom i stranačkom sustavu uz pomoć izbornih i/ili drugih političkih postupaka i (4) nikada ne zadobiva ili ne uspijeva zadržati primarnu ili sekundarnu podršku

naroda za provođenje nacionalne politike" (str. 15).

Uz ostale specifičnosti američkih stranaka, autor navodi i njihovu trodimenzionalnost. Prva bi dimenzija općenito bila stranačka organizacija, za koju je karakterističan prilično nizak stupanj centralizacije. Za razliku od većine europskih stranaka, američke stranke nisu masovne. Drugu dimenziju američkih stranaka, navodi Gillespie, predstavlja sudjelovanje u izborima. Upravo u izbornom procesu postaje vidljivo koliko birača podržava pojedine stranke pa se stoga stranački sustav može artikulirati tek kroz izbore. I posljednja, treća, dimenzija američkih stranaka, koja se najprije odnosi na dvije glavne stranke, jest sudjelovanje u vlasti.

Gillespie nadalje nastoji objasniti ulogu stranaka u političkom sustavu pomoću njihovih pet uloga: "(1) pomoć u organiziranju procesa političke selekcije, posebno izbora; (2) poticanje participacije birača; (3) pridonosenje općem razumijevanju politike; (4) usmjeravanje i ograničavanje sukoba, te pomaganje u izgradnji konsenzusa, koji je potreban demokraciji i (5) organiziranje i vodstvo vlade i/ili opozicije" (str. 19). Uz ove navedene, treće stranke obnašaju još dvije dodatne uloge. Utočište su disidentima te pomažu u ispravljanju političkih stajališta. Stoga predstavljaju "funkcionalni element dvostranačkog nadmetanja" (str. 19).

Pitanju razloga glasovanja za treće stranke, tj. osobne koristi koju pojedine kategorije birača očekuju od takvog biračkog ponašanja, Gillespie u ovoj knjizi također poklanja potrebnu pažnju. Autor drži vjerojatnim da bi razlog glasovanja za "treće stranke" mogao biti u tzv. sindromu Don Quijota (str. 21). Radi se, naime, o biračima koje privlače gubitnici, tj. politički "izgubljeni slučajevi," za razliku od većine, koju privlače pobjednici. Birači sa sindromom Don Quijota "osjećaju privlačnost prema izgubljenim slučajevima i značaj u viziji, koja nema

nikakve šanse da bude ostvarena" (str. 21). Uz ovaj sindrom, treće stranke mogu biti privlačne iz još jednog razloga: Gillespie ga naziva sindromom velike ribe u malom ribnjaku. Proboj na istaknute pozicije u marginalnoj stranci znatno je lakši (ili barem izgleda) nego što je to u velikoj stranci. Stoga je vrlo vjerojatno, da su oportunističkim i često taštima stranačkim aktivistima, koji nisu dovoljno sposobni i perspektivni da bi uspjeli u velikim strankama, treće stranke privlačnije. Znači li to da treće stranke privlače društveni otpad, koji nema perspektive u jednoj od dvije glavne stranke? Gillespie ipak ne daje decidirani odgovor na to pitanje, vjerojatno i zbog nedostatka čvrste utemeljenosti pretpostavke o postojanju "sindroma velike ribe u malom ribnjaku".

Autor, također, skreće pažnju na Lasswellovo razlikovanje dvaju tipova osoba: političke administratore i političke agitatore³. Lasswellov tip političkog administratora predstavlja osobu koja je "pragmatična, ciljno orijentirana, koja je najučinkovitija i najzadovoljnija na rukovodećim položajima u vlasti i utjecaju" (str. 22). Taj bi se tip stoga mogao povezati s velikim strankama, dok bi se drugi Lasswellov tip — politički agitator — mogao povezati s trećim, alternativnim ili minornim strankama i to zato što se tu radi o ljudima koji su "stroži i koji ulažu svoju psihičku energiju u misiju ili stvar" (str. 22). Ne poričući činjenicu da treće stranke često privlače i autoritarne ličnosti, Gillespie smatra da treće stranke, kao i ostale grupe, također privlače i one ljude koji "traže prijateljstvo, zajedništvo, ili prisnije odnose s ljudima koji imaju zajedničke osobine" (str. 23).

³Radi se o socio-psihološkoj podjeli tipova osoba u klasičnom djelu Harolda Lasswella, *Psycho-pathology and Politics*, University of Chicago Press, Chicago, 1930.

Jedno od važnijih pitanja u ovoj knjizi svakako je pitanje koristi koju društvo u cjelini ima ili može imati od marginalnih političkih stranaka. Autor ističe da "najveća društvena korist trećih stranaka leži u njihovom doprinosu relativno slobodnom tržištu ideja" (str. 24). Pojedine marginalne stranke u Americi više su puta u njezinoj povijesti pokretale vrlo značajna politička pitanja, koja su kasnije implementirana u zakone, odnosno Ustav. Izbornu pravu za žene, zabrana točenja i prodaje alkoholnih pića, te građanska prava Crnaca samo su neki od primjera zakonskog reguliranja političkih pitanja prvobitno pokrenutih od strane pojedinih trećih stranaka.

Svakako je zanimljivo i često postavljano pitanje — zašto SAD imaju dvostranački sustav i zašto se treće stranke nikako ne uspijevaju probiti u sam vrh političke arene? Gillespie drži da na to djeluju tri vrste ograničavajućih čimbenika: prirodni, kulturni i strukturalni. Posebnu bi pažnju, po mišljenju autora, trebalo pokloniti upravo kulturnim i strukturalnim ograničenjima. Vrijednosti i američki karakter dvostranačkog sustava čvrsto su utkani u sam proces političke socijalizacije. Od kulturnih ograničenja još su značajnija ona strukturalna, koja institucionalnim mehanizmima dovode do uspostavljanja svojevrsne izborne barijere svim manjim strankama. Najznačajnije strukturalno ograničenje svakako je postojeći pluralitetni izborni sustav s uninominalnim izbornim jedinicama. Drugo strukturalno ograničenje predstavljaju predsjednički izbori, koji se provode uz pomoć tzv. izbornih koledža. Ništa manje važna jesu i ograničenja financijske prirode, ponajprije ograničena sredstava za organizaciju i vođenje predizbornih kampanja, pristup medijima isl.

U središnjem i najopsežnijem dijelu knjige autor daje cjelovit i detaljan opis svih trećih stranaka u povijesti Sjedinjenih Američkih Država; proma-

trajući ih kroz pet različitih kategorija, koristi se povijesno-kronologijskim, odnosno ideologijsko-organizacijskim kriterijem. Prvu kategoriju predstavljaju treće stranke kratkoga vijeka 19. st. (str. 41), u koju primjerice spadaju Liberalno-republikanska stranka, Progressivna stranka, Američka stranka i dr. Najstarija američka treća stranka organizirana na nacionalnoj razini, Antimasonska stranka (1827.—1828.), također spada u ovu kategoriju. Drugu kategoriju čine treće stranke kratkoga vijeka 20. st. (str. 80), kao što su, primjerice, Stranka za mir i slobodu, Američka nezavisna stranka, Stranka građana i dr. U treću kategoriju feminističkih stranaka i stranaka Afroamerikanaca (str. 140), Gillespie je uvrstio Stranku za jednaka prava, Nacionalnu žensku stranku, te Stranku novoga saveza. Ostale dvije kategorije čine doktrinarne stranke (str. 171), kao što su, npr., Liberalna stranka, Socijalističko-radnička stranka i dr., te lokalne ili ne-nacionalne stranke (str. 226), primjerice Stranka za srebro iz Nevade, Progressivna stranka iz Wisconsin, i dr.

U posljednjem poglavlju autor razmatra vizije trećih stranaka o budućnosti, ističući da su treće stranke "priklanjajući se puno bliže politici spasa, znatno više od glavnih stranaka, bile sklone izlaganju vizija" (str. 284). Važno je istaknuti da je čak i onda kad dođe od oživotvorenja pojedine političke vizije, izvorno istaknute od strane određene marginalne stranke, gotovo nemoguće potvrditi uzročno-posljedični učinak između objave treće stranke i nastupajućeg ostvarenja vizije" (str. 284). Gillespie, usprkos tome, ipak ističe određene vizije budućnosti, proklamirane od strane pojedinih marginalnih političkih stranaka, a koje su do danas, bez obzira na njihove prvobitne inicijatore, manje-više uspješno ostvarene. Između ostalog, moglo bi se istaknuti ukidanje ropstva, strukturalnu demokratizaciju društva, novi svjetski poredak uz izlazak iz hladnoga rata, itd.

Autor na kraju zaključuje da važnost i utjecaj trećih stranaka i nezavisnih predsjedničkih kandidata danas ne opada; naprotiv, postoje mnoge indikacije koje dokazuju suprotno. Sjetimo se primjerice golemog uspjeha Rossa Perota, nezavisnog predsjedničkog kandidata, na izborima 1992. godine, koji je osvojio gotovo nevjerojatnih 19,7% glasova. U dodatku knjige nalaze se detaljni rezultati predsjedničkih izbora 1992. godine, točne adrese više od pedeset trećih američkih stranaka, podaci o trećim strankama i nezavisnim kandidatima koji su osvojili najmanje 1% glasova na predsjedničkim izborima od 1832. godine do danas, te povijesni pregled prisutnosti

trećih stranaka u Kongresu. Autor je našao za potrebno također predočiti i spisak nezavisnih kandidata te kandidata trećih stranaka koji su do danas uspjeli pobijediti na izborima za guvernera pojedinih saveznih država (ukupno su 24 savezne države barem jednom za guvernera imale pripadnika jedne od trećih stranaka, odnosno nezavisnog kandidata).

Gillespievu knjigu svakako bi trebalo preporučiti svim politolozima koji žele razumjeti djelovanje američkog političkog sustava, koji je gotovo neshvatljiv bez poznavanja povijesti i osobitosti marginalnih trećih stranaka.

Dario Ciraki